

Isparta Gülcülüğünde Yeni Alternatifler

Hasan ÖZÇELİK¹ Mustafa KORKMAZ² Fevzi ÖZGÖKÇE³ Murat ÜNAL⁴ Bekir YILDIRIM⁵ Belkıs MUCA¹

¹ S. Demirel Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Biyoloji Bölümü, Isparta

² Erzincan Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Biyoloji Bölümü, Erzincan

³ Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Biyoloji Bölümü, Van

⁴ Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Biyoloji Öğrt. Bölümü, Van

⁵ Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Tefenni Meslek Yüksekokulu, Burdur

*Sorumlu Yazar

hasanozcelik@sdu.edu.tr

Geliş Tarihi : 01 Temmuz 2011

Kabul Tarihi : 26 Ağustos 2011

Özet

Isparta’da gülcülük; *Rosa damascena* Mill.’nin (Isparta gülü, Yağ gülü) tarımının yapılması ve çiçeklerinin endüstriyel amaçlı işlenmesiyle kazanç elde edilmesine dayanmaktadır. Bu çalışmada, Türkiye’de yetiştirilen *R. damascena*’ya ait 20 civarında genotip hakkında bilgi verilmektedir. Yağ gülü ve gülcülük açısından bazı yurtdışı gözlemlerimizin sonuçları ile ülke genelinden tespit edilen ve meyvesi endüstriyel amaçlı kullanılabilen gül(kuşburnu) çeşitleri hakkında bilgi verilmektedir. Ayrıca, tüm Türkiye güllerinin ekonomik amaçlı kullanımına yönelik genel bir sınıflandırma anahtarı verilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Isparta gülü, Yağ gülü, Meyve gülü, Kuşburnu, Gülcülük, *Rosa L. spp.*, Gülün ekonomisi

Alternative Ways of Rose Economy in Isparta

Abstract

Rose production is based on making cultivation of *Rosa x damascena* Mill. and earning to process rose flowers for industrial aims. In this study, it is given knowledges about nearly 20 varieties of *R. damascena* growing in Türkiye. Some our observations about production and genotypes of roses using their fruits and flowers for industrial aims which determined from all of the country or out of country are introduced. Also, it is given a general classification key for economical purposes of all roses in Türkiye in species level.

Key Words: Isparta Rose, Oil Rose, Fruit Rose, Rosehip, Dog rose, Rose production, *Rosa L. spp.*, Rose Economy.

GİRİŞ

Rosa L. (Gül) Rosaceae (Gülgiller) familyasından hoş kokulu güzel görünüşlü bitkilerin cinsi olarak bilinir. Türkiye Florası’nda [1] 24 doğal tür kayıtlıdır. Türkiye’deki bahçe güllerinin tür sayısı da 8’i doğal olmak üzere 24 olarak belirlenmiştir [2]. Son zamanlarda yapılan çalışmalara göre; 2 subgenusa bağlı 13 seksiyon içerisinde 42 tür kaydedilmiştir [3]. Henüz yayınlanmayan yeni türler de dikkate alındığında toplam tür sayısının 60 civarında olacağı tahmin edilmektedir [4].

Rosa L. taksonları kendi aralarında çok fazla hibritleşme gösterirler. Gerek doğal yollarla, gerekse peyzaj veya tarımsal amaçlarla yapay olarak yapılan hibritleştirme çalışmaları sonucunda pek çok yeni hibrit çeşit ortaya çıkmıştır. *Rosa* cinsinin 18000’den(bazı kaynaklara göre 45000 çeşit) fazla kültür varyetesi olduğu sanılmaktadır. Türler ve çeşitler arası çaprazlamalar yoluyla elde edilen onlarca yeni çeşit her yıl bu sayıya ilave edilmektedir. Gül çeşitleri genelde ticari marka isimleri ile adlandırılmakta ve bunların çok az bir kısmı ülkemizde bilinmekte ve kullanılmaktadır [5]. Buna göre *Rosa* cinsinin oldukça yüksek çeşit ve tür sayılarından bahsedilmektedir. Tür ve çeşit sayısı açısından tam bir uyumsuzluk görülmektedir [6].

İnsanlık tarihinden daha eski bir geçmişe sahip olan gül, güzel kokusu ve cezb edici güzelliğiyle çağlar boyunca yetiştirilmiş ve kullanılmıştır. Güllerden tıbbi amaçlı olarak en az 5000 yıldır faydalanıldığı bilinmektedir. Modern tıbbın kurucusu sayılan ünlü Yunan hekimi Hippocrates (M.Ö. 460-377) ile Plinius (M.S. 23-79), Dioscorides (M.S. 40-90), Galenus (M.S. 129-199), İbn-i Sina (M.S. 980-1037), İbnül-Baytâr (M.S. 13. yy.) gibi dünyaca ünlü hekimler gülün tedavide kullanımı üzerine bilgiler vermişlerdir. 14. yüzyılda yazılan Edviyeyi Müfredde ve 15. yüzyılda yazılmış olan Hazâ’inü’s-Saâ’dât adlı eserlerde gül gülsuyunun tıbbi faydalarından bahsedilmektedir [5, 7]. Osmanlı döneminde nöroloji ve psikoloji hastalarının gül bahçeleri içerisinde yapılmış pansiyon tipindeki evlerde musiki dinleterek tedavi edildiği bilinmektedir. Bu amaçla küçük çaplı bir proje TÜBİTAK’a sunularak hekimler gözetiminde gülün psikoloji ve nöroloji hastalarına etkileri üzerine ön denemeler yapılmış ve ümit verici sonuçlara ulaşılmıştır [8]. Hayatizade Mustafa Efendi’nin eserlerinde ve “Tıbbi Nebevi” adlı eserde gül yağı hakkında çok sayıda faydalanma usullerinden bahsedildiği anlaşılmaktadır. Sultan II. Abdulhamid’in “ülkenin her tarafına arazi kabiliyetleri, iklim ve halkın ihtiyaçları dikkate alınarak gül fidanları dağıtılsın” konulu fermanı da bilinmektedir. Belki de bu fermanın yansıması olarak bugün ülkemizin her köşesinde çok sayıda yerli çeşitlerimiz yetiştirilmektedir. Osmanlı’nın

mirasçısı olan Türkiye ve komşu ülkelerde de gül çeşitliliği çok fazladır ve bu çeşitliliği halk severek korumaktadır. Bu gün de halkımız endüstriyel amaçlı olmasa da evsel ihtiyaçlarını(gıda, kozmetik amaçlı vs.) karşılamak amacıyla bahçesinin bir köşesinde birkaç kök gül yetiştirmektedir. Her yörenin rağbet gösterdiği farklı gül çeşitleri bulunmaktadır. İlk bakışta bu çeşitlerin aynı olduğu sanılır. Hal bu ki, bu güller tür seviyesinde bile farklı olabilmektedirler.

Bu makale, Isparta ilimiz başta olmak üzere Göller Yöresi'nde gülcülüğü geliştirmek açısından yurtiçi ve yurtdışı gözlemlerimizi, özellikle yağ gülü ve meyve gülü başta olmak üzere biyoçeşitliliğimizi ve ekonomik olarak değerlendirilmesi imkanlarını anlatmak amacıyla hazırlanmıştır.

MATERYAL VE YÖNTEM

Çalışmanın materyalini ekonomik amaçlı özellikle yağ, koku ve meyve amaçlı yetiştirilen güller oluşturmaktadır. Materyal toplama çalışmalarında her mevsim değerlendirilmeye çalışılmıştır. Köklü örnek alımı tüm yıl boyunca yapılabilmektedir. Seraya getirilen bu üretim materyalleri uygun şekilde bölünerek ya da bitkiler ayrılarak yeterli miktarda içine bahçe toprağı konulan plastik saksılara şaşırtılarak köklenmeleri ve büyümeleri sağlanmıştır. Uygun büyüklüğe gelen örnekler SDÜ. Botanik bahçesinde ilgili parseline şaşırtılmışlardır. Halen ilgili tesiste 350 civarında gül genotipi korunmakta ve sergilenmektedir. Güllerin tespiti ve tanımlanması için teşhis materyalleri(herbaryum örnekleri ve resimler) toplanmıştır. Bu nedenle genel kural olarak bitki çiçekte ve meyvelenme döneminde iken üreme organı taşıyan bitki kısımları alınıp numaralandırılmış, herbaryum tekniklerine göre değerli materyaller haline getirilerek muhafaza için herbaryumlarımıza (GUL ve VANF) konulmuşlardır.

Deneme amaçlı olarak bazı meyve ve çiçek örneklerinin analizi gerçekleştirilmiştir. Çiçek analizleri genel olarak **R. damascena** çeşitlerine aittir. Meyve analizleri 1'i kültür diğerleri doğal çeşitlere aittir. Bu makalede analiz sonuçları belirtilmemiş, geleneksel yağ gülcülüğüne alternatif yeni görüşlere yer verilmiştir.

BULGULAR ve TARTIŞMA

Potansiyel Yağ Gülü Taksonları

Rosa (Syn: **Galicanae DC.**) seksiyonundaki taksonlar yağ güllerinin sistematik temelini oluşturur. Ülkemizde gül yağı eldesinde bu taksonlardan sadece bir kültür gülü olan **Rosa damascena** Mill. kullanılmaktadır. Ancak farklı ülkelerde diğer türler de tercih edilebilmektedir. **R. damascena** yetiştirmenin ekonomik olmadığı özellikle nem oranı yüksek olan ülkelerde(Gürcistan gibi) **R. alba** L. tercih edilebilmektedir. İran'da **R. damascena** yanında **R. odorata** (Andrews) Sweet ve **R. x borboniana** Desp. gibi diğer kokulu güller de tercih edilmektedir. Buna göre yağ gülcülüğünde esas grup Gallicanae seksiyonundaki taksonlar iken Indicae Thory seksiyonundaki **R. odorata**, **R. chinensis** Jacquin, **R. noisettiana** Thory ve **R. x borboniana** potansiyel diğer yağ gülü çeşitlerimizi ifade etmektedir. Aşağıda Türkiye yağ güllerinin sistematigi verilmektedir:

Genus: **Rosa L.**
Subgenus: **Eurosa Focke**
Section: **Galicanae DC.**

1. **gallica** L.
2. **centifolia** L.
3. **damascena** Mill.
x **damascena** Mill.
var. **semperflorens** (Loisel. et Michel) Rowley
x **damascena** Mill. var. **trigintipetala** (Dieck) Keller
x **damascena** Mill. var. **versicolor** Weston
= R. x damascena 'Versicolor'
4. **alba** L.
alba L. var. **suaveolens** Dieck
= R. x alba 'Semiplena'

Sect. : Gallicanae DC.'nin sistematik özellikleri şöyledir:

Yükselici, genellikle alçak boylu çalılar; gövdeler genellikle iğnensi sert kılsı dikenlerle (bristle) karışık çengelli dikenli (prickle). Yapraklar genellikle dökülcü, imparipinnat, stipüllü. Stipüller dar, yaklaşık yarısına kadar yapışık, dökülcü değil. Yaprakçıklar 3-5 adet veya daha çok, boyu 6 cm. ye kadar. Çiçekler tek tek, nadiren birkaçı bir arada, ekseriyetle braktesiz bir pedisel üzerinde(nadiren çok dar bir brakte taşıyabilir), çok kokulu. Sepaller ekseriyetle loblu, çiçeklenmeden sonra geriye kıvrılır ve dökülcü. Çiçekler genellikle pembe veya kırmızı, nadiren beyaz (**R. alba**). Reseptakulum çıplak veya sert tüylü (bristle), vazo şeklinde, reseptakulumun ağzını kapatan bir baş oluşturuyor. Stiluslar hiç çıkmamış veya çok az çıkmış. Ekonomik açıdan önemli bir gruptur. Bu grubun türleri kokulu bahçe gülleri için çok önemlidirler. Batı Asya ve Avrupa'da yayılış gösterir.

Yağ gülleri grubunda teşhis beklenenden çok fazla karışıktır. Güçlüğün temeli teşhis anahtarlarının yetersizliği ve materyallerdeki değişkenliktir. Magazin tipindeki makaleler ya da amatörce hazırlanmış renkli resimli kitaplar çok miktarda bulunmakla beraber teşhiste kaynak olabilecek ciddi bilimsel eserler çok azdır. Halk ve pek çok bilim insanı kokusu olan hemen her güle yağ gülü, Isparta gülü(**R. x damascena**) adını vermektedir. **R. damascena**'nın gen merkezi Asya'dır. Ancak zamanla suni yollarla Avrupa'ya geçmiştir. Bunu ispatlamak için Asya ve Avrupa ülkelerine geziler düzenlendi ve sonuçları aşağıda anlatılmaktadır.

Suriye ve İran Gezilerimizin Gözlem Sonuçları

Güller, çiçeklerin kraliçeleri olarak düşünülürse bu kraliçelerin de en önemlisi şüphesiz **R. damascena**'dır. Görünüşü, estetiği, üretimi, ekonomik önemi gibi hangi açıdan bakılırsa bakılsın, ilk sırada gelir. 2009 yılında tarafımızdan yapılan Suriye gezisinden elde edilen bilgilere göre; bu gülün gen merkezinin, içinde bulunduğumuz coğrafya olduğunda tereddüt yoktur. **Damascus, Dimeşk, Şam** Osmanlı döneminde "Şam Ülkeleri" adı verilen belirli bir coğrafi alanı ifade eder. Günümüzün coğrafi yapısına göre; Şam ülkeleri: **Suriye, Filistin, Ürdün ve Lübnan**'dır. "**Dimeşk**" ismi ilk kez Romalılar döneminde verilmiş olup bu gün de Suriye'de yerli halk bu ismi tercih etmektedir ve devletin resmi kayıtları da bu ismi kullanmaktadır. "**Damascus**" ismi İngilizce olup Avrupa ülkeleri tarafından tercih edilmektedir. "**Şam**" ismi Osmanlılar döneminde kullanılmaya başlanmıştır ve bu gün yerli Araplar ve Türkler "**Şam**" ismini tercih etmektedirler. Dimeşk; "**Dem Şak**" kelimelerinden türetilmiş olup "**Kanın kanalı**" anlamına gelir. "**Kanın kanalı**" ismi de Şam şehrinin üzerindeki Kasrun(Kaysun) dağında(N: 33 31 622, E: 026 16 089, R: 1000 m., zirvesi 1400 m.) Hz. Adem'in çocukları Habil ile Kabil'in kavgası sonucu Kabil'in Habil'i katletmesiyle yeryüzünde

ilk cinayetin işlenmiş olması ve kan dökülmesi anlamında verilmiştir. Burası insanoğlunun ilk yerleşim merkezi olarak bilinir. M.Ö. 2000 yılından bu yana bu alanda insanoğlunun hayatı hiç kesintiye uğramadan devam edegelmiştir. Bu gün de bu ismi yaşatmak için Suriye'deki üniversitelerden birisine "**Damask Üniversitesi**" adı verilmiştir. Şam'ın bir ilçesinin adı da "**Dimes**" tir. Busra şehri de Lübnan'a yakın bir coğrafyadır, yaklaşık 30 km. mesafededir. Palmira (Palaymira ismi palmye bitkisinden esinlenerek alınmıştır) antik şehri Dünya'da ilk gümrük vergisi alınan büyük bir ticaret merkezidir. Bu günkü Türkiye'den (Anadolu) Doğuya giden kervanların yol güzergahı üzerinde kurulmuş antik Roma şehridir(N: 34 32 971, E: 38 16 118, R: 400-600 m.). O zamanlar pek çok yer kurak(çöl) iken buralarda su kaynakları varmış ve şehrin kuruluşunda bu durum tercih sebebi olmuştur. Buna göre; Romalılar döneminde bölgenin habitatu bu günkünden çok farklıdır ve gül üretimine oldukça uygundur. Ayrıca alanın sıcak ve kumsal arazi olduğu düşünülürse gül yetiştirme ve yağ verimi için oldukça uygun bir ortamdır. Bu ticaret merkezinden(Palaymira) Şam ülkelerine(günümüzdeki **Suriye, Filistin, Ürdün ve Lübnan**) yayıldığı ve bu günkü yayılışa ulaştığı tahmin edilebilir. Palmira-Homs-Juar yol güzergahı üzerindeki küçük yerleşim merkezlerinde yaşayan yerel halk **R. damascena**'yı birkaç numune halinde kendi evsel ihtiyaçları için yetiştirmektedir. Buralardaki yerli halk, günümüzde ülkenin belki de en fakir halkıdır. Çünkü büyük yerleşim merkezlerine(Şam, Halep, Humus, Busra) çok uzaktır. Turizm az da olsa ekonomik bir katkı sağlamaktadır. Toprakları fakir, arazisi çöldür ve mevcut su rezervi insanların asgari ihtiyaçlarına bile yetmemektedir. Buna rağmen eski bir gül çeşidi olan **R. damascena**'yı hala üretmektedirler. **R. damascena** bugün bu antik şehir civarındaki küçük yerleşim merkezlerindeki yerel halk tarafından tezyinat gülü, reçel, marmelat vs. evsel ihtiyaçlar için bir veya birkaç bitki şeklinde yetiştirilmektedir. Isparta yağ gülüne göre çiçekleri daha iri, tek tek ve koyu renklidir. Bitki boyu daha kısa olup yaklaşık 70-100 cm. kadardır. Ama köklenme(rizomla yayılma) gücü daha fazladır. Bu gülün Isparta yağ gülleri ile sistematik, ekolojik, verim ve DNA içerikleri yönünden karşılaştırılması yapılmalıdır.

Bu bölgede(Palmira) yetiştirilen güller daha koyu renklidir. Halfeti gülüne benzer siyah güller çok fazladır ama petalleri Halfeti gülünden daha siyahtır. Aynı çeşit güllerin Şam, Halep ve Busra tarafında yetiştirilenleri mukayese edilirse Palmira tarafında yetişenlerde renk koyulaşmaktadır. Benzer durum **R. damascena**'da da görülmektedir. Tomurcuklar çiçeğe göre daha siyah renklidir. Buradan bitki örtüsünün fakir, rakımın düşük, güneş ışığının fazla geldiği sıcak yerlerde pigmentlerin yoğunlaşması ve protein pıhtılaşmasına bağlı olarak çiçek renginin koyulaştığı ve uçucu yağ veriminin arttığı söylenebilir. Tomurcuklar aşırı ısı ve ışıktan daha fazla etkilenmektedir. Güneydoğu Anadolu bölgemiz de iklim olarak Suriye tarafına benzediğinden Halfeti gülü bölge dışına çıkarıldığında siyah gül olma özelliğini kaybetmektedir. Siyah gülün Suriye'de birçok çeşidi görülmüştür. Bu güller esasta **R. odorata**'nın ekotipleridir.

Yerel halk tarafından otsu bitkilere "**haşop**"(ot), gösterişli güzel çiçekleri olan otsu bitkilere de gül anlamında "**vard**" denilmektedir. Büyük şehirlerdeki parklarda güllerin yanında gösterişli çiçekleri olan bu bitkiler de tercih edilir. Hoş kokulu güzel görünüşlü güllere mesela Halfeti gülü gibi olanlara "**hamra jurdi**", **R. damascena**'ya "**zahra jurdi**" adını

vermektedir. "**Zahra**", nefis kokulu anlamında kullanılmaktadır.

Şam(şehir merkezi), Emeviye Kapalı Çarşısının (N: 33 60 650, E: 036 18 049, R: 726 m.) biraz ötesinde halk pazarı vardır ve orada çiçekçiler de gül fidesi satışı yapabilmektedir. Çiçekçilerin hemen hepsinde tezyinat gülü örnekleri bulunmaktadır. Şam şehrinin "**Otostrad adevi**" ve "**Layremun**" mevkiilerinde ise yetiştirerek satılanlar bulunmaktadır. Gezilerimizde Halep, Busra, Suriye'nin güneyinde Ürdün'e yaklaşık 10 km. kalaya kadar gidildi(N: 32 37 361, E: 036 13 443, R: 483 m.). Şehir merkezi, Hicaz tren yolu civarı (N: 32 30 877, E: 035 28 603, R: 695 m.) ve Humus'da **R. damascena** bitkisi görülmemiştir. Öte yandan Şam gülü olarak satılan bir tezyinat gülü vardır, ancak bu çeşit **R. odorata** türüne aittir. Bu çeşit bazı **R. centifolia** çeşitleri ile de karıştırılarak yerli "şam gülü" olarak satılmaktadır. Şam gülü yerel halk dilinde "**Juri**" bazan de "**Curi**" adıyla ifade edilmektedir. Şam civarında bulunan Malula köyü (N: 33 50 774, E: 036 32 710, R: 1488 m.) çok eski bir yerleşim merkezidir(Hz. İsa'nın Romalılar'dan kaçarak 11 yıl havarileri ile saklandığı yerdir. Yerel halk hiç değişmemiş ve Hz. İsa'nın konuşma dili olan Aramice'yi konuşmaktadır). Arazisi genelde kireçtaşı bazı alanlarda konglomera üzerinde gelişen floristik açıdan fakir bir step vejetasyonu ile kaplıdır. Arazi yapısı küktürt ve demir elementi bakımından zengindir. Suriye gezisi boyunca hiç yabancı **Rosa** bireyi görülmedi. Suriye Florası'na göre **R. canina** L.'ya bağlı 2 alt takson(Türkiye Florası'ndaki türüçi gruplardan 2'si) ve **R. phoenicia** Boiss. kayıtlıdır. **R. odorata**, **R. centifolia**, **R. banksiae** Ait. ve **R. borboniana**'ya ait 30-40 civarında olduğunu tahmin ettiğimiz kültür çeşidi bulunmaktadır. Sarmaşık gül olarak **R. banksiae** dışında görülmemiştir. Bu da tek çeşitten ibarettir. Farklı şekillerde budanarak farklı tipler oluşturulmuştur. Ancak güllerin hemen hemen hepsi orjinaldir, yerlidir ve kokuludur. Modern gül yok denecek kadar azdır. Şam, Busra ve Halep tarafında bazı ev bahçeleri de güllerce zengindir. Halep Üniversitesi içerisinde herbaryum yoktur, hiç bir örnek görülmedi. Gezilen ortamlara göre düşünülürse yöre ovalıktır. Böyle bir alanda zaten gül yetiştirilmesi beklenemez. Palmira tarafı killi, kireçli büyük bir çöl olup aşırı güneşli ve aşırı sıcaktır. Zira ışığı emecek bitki örtüsü neredeyse hiç yoktur. Su bulunsa bitki yetiştirilebilir. Halep Üniversitesi Botanik bölümünden alınan bilgilere göre; Suriye'de **R. damascena** ve **R. gallica**'dan başka kültür gülü bulunmamaktadır. **R. gallica** tarafımızdan tespit edilememiştir. Ancak görülen gül çeşidi sayısı verilen sayının çok üzerindedir.

Halep pazarlarında **R. odorata** çeşitleri gibi çok kokulu çiçekler toplanıp evsel ihtiyaçlar için taze olarak satılmaktadır. Taze çiçekler kg.'ı 100 Suri, kurutulmuş çiçekler ise yaklaşık 2 kg.'lık plastik poşetlere doldurularak(yaklaşık 100 gr. çiçek) tanesi 50 Suri'den satılmaktadır(2009 yılı: 1 TL: 27 Suri, 1 USD: 46 Suri). Çiçekçilerde satılan güllere "**Elvardı Juri**" adı verilir ve Şam tarafından getirilir. Nisan-Mayıs(bahar) döneminde bu gül çiçeklerinden evsel gıdalar(marmelat vs.) yapılır. Çiçekleri satılan gülün bitkisi görülemedi. Ancak bazı çiçekleri alındı. Buna göre; ovariumu salgı tüysüz, sepaller petale basık veya horizontali, iri, pinnatisekt parçalı, çok katmerli, pembe çiçekli ve çok kokuludur. Buna göre ilgili gülün **R. odorata** çeşitlerinden olduğu tahmin edilmiştir. "**Meşet**" mevkii tarafında gül üreticileri(çiçekçi bahçeleri anlamında) bulunmaktadır. Humus'a 30 km. kala çiçekçiler(gül üreticileri) başlar. Halep yolu üzerinde bulunan Hama şehri civarında (şehre yaklaşık 10 km., N: 35 03 464, E: 036 451 46, R: 359 m.), pembe çiçekli güller çok görüldü, herbaryum örneği alındı ve resimler çekildi.

Buradaki 2 gül bitkisinde viral hastalık görüldü. Yörede kırmızı güller koyu siyaha dönmüş, şehir içinde ve çiçekçilerde, yüksek rakımlı ve gölgelik yerlerde daha açık renkte; düşük rakımlı, açık alanda, sıcak ve çok güneşli yerlerde ise siyaha yakın koyu kırmızı renklindedir. Hama şehrinde Asi nehri kıyıları özellikle dönme dolapların olduğu yerler kokulu veya modern tezyinat gülleri ile donatılmıştır. Ancak buradaki güllerde nem ve sıcaklığın etkisiyle külleme hastalığı çok fazladır. Hal bu ki Palmira çevresi çöl ikliminde olduğundan nem yetersiz gelmektedir ve herhangi bir hastalığa rastlanmamıştır. Hama şehri civarı toprakları da üst yüzeyi kırmızı-kestane rengi, alt kısmı kireçli olan bir malzemeye sahiptir.

2007 yılında İran'a yapılan gezilerimizin sonuçlarına göre; Tebriz yakınlarında Kahsan (il büyüklüğünde bir şehir merkezi)'a bağlı Gamsar (ilçe gibi daha küçük bir yerleşim merkezi)'da önemli miktarda gül suyu çıkarılır. Burası çok önemli bir gülcülük merkezidir. Fabrikasyon üretim yapılır (gülyağı gibi). Muhammedigül (Golesork; Farsça kırmızı anlamındadır) isimli yağ gülünün çiçekleri sabah erken saatlerde toplanır, kaynatılıp suyundan (şerbeti) gül reçeli yapılır. Gül petalleri şekerle oğuşturulur. Cam kavanoza sıkıca doldurulur. Çatıya (güneşe) bir kaç gün bırakılır. Şeker erir, gülün rengi kırmızılaşır, kuvvet verici bir reçel olur ve kahvaltıda yenilir. Gül suyu fabrikasyon olarak üretilmektedir. Ancak suyun kokusundan anlaşıldığı kadarıyla bu gül suyu *R. damascena*'dan değil, *R. centifolia*, *R. odorata* veya *R. borboniana* gibi kokulu bahçe güllerinden üretilmektedir. İlk gül yağının İran'da üretildiği bilinmektedir. Bu gülün de *R. damascena* olması kuvvetle muhtemeldir. Bu durum Şam'dan (Palmira'dan) yağ gülünün İran'a oradan da Avrupa ülkelerine geçtiğine bir delil olarak kabul edilebilir. Yörede ekonomik amaçlı olarak üretilen ve ticari amaçla satımı yapılan çeşitlerden birer adet getirildi.

Türkiye Güllerinin Ekonomik Amaçlı Kullanım İmkanları

Burada anlatılan gül taksonları ve özellikleri Çizelge 1'de belirtilmektedir.

Türkiye'de *Rosa damascena* Mill.: Çeşitlilik ve Sınıflandırma

Gallicanae grubundan bir tür sayılan *R. damascena*'da reseptakulum, pedisel ve sepaller salgılı tüylerle kaplanmıştır. Yaprakları sık ince tüylerle kaplıdır ve Türkiye'de 15-20 civarında çeşidi bulunmaktadır. Bu çeşitlerin tamamı hibrit veya başka bir tür olamazlar. İlgili türde sistematik açıdan çok büyük bir karmaşıklık görülmektedir.

R. damascena'nın; *versicolor* Weston, *trigintipetala* (Dieck) Keller ve *semperflorens* (Loisel. et Michel) Rowley olmak üzere 3 varyetesi kayıtlıdır. *R. chinensis* ile de bir hibrit çeşidi bulunmaktadır [9]. Türkiye'nin en önemli ekonomik amaçlı gülü olan *R. damascena*'nın sistematigi ve çeşitleri hakkında başka bir literatür bulunamamıştır. Isparta yağ gülü çeşidi *R. damascena* var. *trigintipetala* olarak literatüre geçmiştir [2]. Ancak Isparta'da hemen her gül bahçesinde birden fazla çeşit bulunmaktadır. Ancak yağ güllerinin hiç birisi var. *trigintipetala*'yı tanımlayan pedisellerinin tüysüz olma özelliğine uymamaktadır. Bu çeşitler vejetatif yolla çoğaltıldıkları için aynı bahçede bulunsalar bile hibrit yapamazlar. Bu çeşitlerin Isparta ekolojik koşullarına adaptasyonu ve verim düzeyleri üzerine detaylı çalışmalar gerekmektedir. Bizim tespitlerimize göre sadece Isparta gül bahçelerinde 4 çeşit yağ gülü vardır; bunlardan sadece birisi var. *trigintipetala*'dır. Teşhis işlemleri

tam yapılamadığı için hem var. *trigintipetala* hem de diğer varyeteler ayırt edilememektedir. Isparta gül bahçelerindeki 4 çeşit; Turgutalp (İnegöl/Bursa), Gümüşhane, Yeniçağa (Bolu), Gemerek (Sivas), Şanlıurfa, İskilip (Çorum) ve Cihanbeyli'den (Konya) toplanan *R. damascena* çeşitleri yağ gülcülüğü açısından ümitvar materyallerdir. Bu çeşitler adlandırılmalı ve Isparta koşullarına adapte edilmelidir.

R. damascena'nın en ayırt edici özelliği olarak tek tip dikenli olduğu belirtilmektedir [9]. Yıllarca *R. damascena* olarak tanıdığımız Isparta yağ gülü farklı çeşit diken yapıları taşıması özelliğiyle bu tanımlamaya uymamaktadır. Genellikle literatür kayıtları adlandırmayı birbirinden almakta, isim tek bir çeşit üzerine dönmektedir. Anadolu'da yıllar boyu meydana gelen bu hibritleşme başarısının ekonomiye kazandırılması için daha fazla çalışma yapılmalıdır. Gürcistan'da *R. damascena* görülmemiştir. Bu tür, nemli yerleri pek sevmemektedir. İran'dan, Suriye'den Bulgaristan'dan ve Bosna Hersek'ten *R. damascena* getirilmesine rağmen bu çeşitler genetik olarak birbirine çok yakındır. İran'da 2 çeşidi bulunmuştur. 20 civarında çeşidi ile Türkiye, hibritleşmede *R. damascena*'nın gen merkezi olduğu görüşümüzü ispatlamaktadır. Kanaatimizce bu çeşitliliğin oluşumunda atasal soylar da farklıdır. Buna göre çeşitler çok farklılık göstermektedir. *R. phoenicia*, *R. gallica* başta olmak üzere *R. moschata*, *R. alba*, *R. arvensis*, *R. odorata*, *R. borboniana*, *R. hemisphaerica* ve nadiren de *R. foetida*'ya ait bazı çeşitler *R. damascena*'nın ataları olabilmektedir. Tür bazında bu bitkiler tahmin edilmekle beraber bu türlere ait hangi çeşitlerin *R. damascena*'ya ata oldukları da ortaya konulmalıdır. Belki de bu konu detaylı incelenirse bu ismin bir tür veya hibritler kompleksi olduğu; bazı formlarının tür, bazılarının hibrit veya mutant ya da kimera olduğu anlaşılacaktır. DNA çalışmaları bazan çok farklı bazan ise tüm *R. damascena*'nın aynı çeşit olduğu yönde sonuçlar vermiştir. Burada incelenen çeşitlerin bilinmemesinden dolayı yapılan DNA analizi çalışmalarının pek fazla anlamlı olmadığı düşünülmektedir. Bulgaristan'dan gelen yağ gülü ile Isparta'da yaygın olarak üretilen yağ gülü çeşidi arasında morfolojik olarak fark görülmemiştir. Kanaatimizce eski dönemlerde *R. damascena* çeşitleri Bulgaristan, İran ve Suriye'den hatta Avrupa'dan gelerek Türkiye'de hibritleşmiş ve çeşitlendirilmiştir. Kazanlık bölgesinden geldiği söylenen Isparta gülü başka yörelerimizde de vardır. Bu çeşitler Isparta'dan başka illere dağılmış olamazlar. Yıllarca geleneksel yağ gülcülüğü yapan İnegöl, Turgutalp köyü ve çevresindeki yağ gülü Isparta'ya sonradan getirilmiş bir başka çeşittir. Bu çeşidin Kazanlık bölgesinden getirildiğine dair hiç bir emare yoktur. Çiçekçiden alınmamış ve başka bir yerden getirilmemiştir. Ülkenin hemen her yöresinde *R. damascena* çeşitleri evsel ihtiyaçlar için bir veya birkaç kök (öbek, ocak) vaziyetinde bahçenin bir köşesinde yetiştirilmektedir. Belli ki bu çeşitler bu yörelerin öz değeridir. *R. damascena* Türkiye'de "Reçel gülü, kokulu gül, Isparta gülü, yağ gülü, hasgül, dikengül, yozgül" gibi isimlerle bilinmektedir. Reçel gülü adı verilenlerin kg. başına yağ verimi fazla olmakla beraber, dekar başına çiçek verimi düşüktür. Bu çeşitler daha kısa petalli ve az katmerlidir. Ancak adaptasyon gücü fazladır. Çok katmerli olanlar da bunun tersi özellikler taşır. Çiçek rengi ve çiçek durumunda çiçek sayısı bakımından da farklılıklar görülmektedir. Ekonomik açıdan en tercih edileni Isparta Gölcük, Yakaören tarafından üretilen "katmer gül"dür. Zira dekar başına çiçek verimi daha fazladır. Gülcülük hakkında hala çözümlenmeyi bekleyen pek çok sorun bulunmaktadır.

Çizelge 1. Güllerin ekonomik amaçlı sınıflandırılması

EKONOMİK AMAÇLAR	ÖNEMLİ ÖZELLİKLERİ	EN ÇOK TERCİH EDİLEN TÜRLER
Aşı Güle Anaç	<ul style="list-style-type: none"> Rizomlu güllerdir, çok hızlı çoğalırlar. Rizomu ve gövdesi yumuşak olanlar hızlı büyürler. Hızlı büyüyen güller iyi anaç olabilirler. Anaçla aşının aynı sistematik gruptan olmaları ve büyüme hızlarının birbirine yakın olması tercih edilmelidir. Sarmaşık güller odunu yumuşak olduğu için daha hızlı köklenirler ve iri gövdeli olabilirler. Bu nedenle anaç olarak kullanımları daha uygundur. Dikensiz gül üretimi için de en iyi materyaldirlir. 	R. multiflora, R. odorata, R. alba, R. canina, R. dumalis
Yer Örtücü	<ul style="list-style-type: none"> Bu güllerin 50 cm. yüksekliği geçmemesi, vejetatif olarak çok hızlı çoğalması, yere yatık büyümesi, çiğnenmeye karşı toleranslı olması tercih edilir. Doğal formlarında sepallerin dik, meyva uzantısı gibi ve meyvada çok uzun, yer örtücü doğal güllerin özelliğidir. Genelde alpinik kuşak bitkileridir (1800 m.den sonra veya orman üst sınırından sonra yayılış gösterirler). Kayalık yamaçlarda ya da kaya gölgelerinde yetişirler. 	R. arvensis, R. hirtissima, R. villosa, R. heckeliana Tratt. ve yere yatık büyüyen veya sarılıcı formdaki sarmaşık güller (genelde R. odorata, R. multiflora, R. banksiae)
Modern Güller	<ul style="list-style-type: none"> Yapraklar derimsi, kalın, genelde dökülmez veya kısmen dökülücü. Petaller kalın, gösterişli, katmerli, uzun süre dökülmez. Az kokulu veya kokusuzdurlar. Hızlı büyür ve genelde uzun boylu, kalın ve sert gövdeli olur. Çelikten üretildiği ve sklerankima lifleri fazla olduğu için odunları sert ve kalın gövdeli olurlar. Adventif köklü olurlar, rizom oluşturmazlar. Böcek pek yemez. Genelde hastalıklara karşı dirençlidirler. Merkezi silindir (öz bölgesi) büyüktür. Soğuğa dayanıklı değildir. Ataları esasen Indicae grubudur. 	Özellikle R. odorata ve R.x borboniana 'dır. Kısmen de R. chinensis 'tir
Kesme Güller	<ul style="list-style-type: none"> Modern güller grubundan uzun bir sap üzerinde tek ve gösterişli çiçekli, susuzluğa dayanıklı, derimsi ve iri yapraklı olanlardır. Kesilen gülün yerine yeni sürgünlerin hızla gelmesi ve bitkinin budanmaya toleranslı olması da dikkate alınan özelliklerdir. 	R. odorata ve R. borboniana ; kısmen de R. chinensis 'tir
Hibrit Güller	<ul style="list-style-type: none"> Hibritleşme olayı bahçe gülleri veya yabani güller ayırt edilmeden tüm güllerde görülebilir. Meyva tutmama ya da az tutma hibritleşme göstergesidir. Ama doğal güllerde belli hibritleşme merkezleri vardır, bahçe güllerinden de en çok yağ güllerinde görülür. Hibritleşme üreme özelliklerini ve köklenmeyi azaltırken koku verimini artırmaktadır. İri gövde, iri ve seyrek, kuvvetli dikenli oluş ve iri meyva koku azlığına işarettir. İnce gövde; ince, zayıf, uzun ve çeşitli dikenli oluş, küçük meyve ve koku çokluğuna işarettir. Hibrit güller genelde pembe renkli çiçeklere sahiptir. Kırmızı ve beyaz ana renklerdir. Hibrit güller x işareti ile belirtilir. 	R.x damascena, R.x alba, R.x gallica, R.x centifolia, R.x odorata, R.x borboniana vs.
Yağ Gülleri	<ul style="list-style-type: none"> Çok çiçekli, pediselleri uzun, ovaryum ve sepallerin sırt kısmı glandular tüylü olmalı. Pedisellerde salgı tüylü olabilir. İlgili taksonomik grup Gallicanae grubudur. Kuraklık da su kaybını azaltmayı gerektirdiğinden yağ üretiminin artırılması anlamına gelir. Hibrit güllerde diken çeşitliliği esastır. Hibritleşmenin yağ üretimini artırıcı yönde etkili olduğu düşünülmektedir. 	R.x damascena, R. gallica, R.x alba R.x moschata, R. centifolia,
Bahçe Gülleri	<ul style="list-style-type: none"> Bitkiler gösterişli ve kokulu olmalı, yaprak dökmeyenler, yaprakları iri olanlar, çok çiçek açanlar ve çiçekleri uzun süre dökülmeyenler bu grubun asli üyesidir. İlgili taksonomik grup Indicae grubudur. 	R. odorata, R. borboniana, R. noisettiana, R. centifolia, R. chinensis, R. pisiformis R. hemisphaerica R. foetida vb.

Çit Gülleri	<ul style="list-style-type: none"> Kuvvetli yeraltı organlarına sahip, tahribata dayanıklı ve elverişsiz ortamlara toleranslı, hızlı büyüyen dikenli güller. İlgili taksonomik grup Caninae grubudur. 	R. canina, R. dumalis, R. montana R. foetida, R. hemisphaerica
Meyve Gülleri	<ul style="list-style-type: none"> Meyvesi iri, etli ve seyrek oluşan, toplanması kolay olan çeşitler meyve gülü olabilir. Bu grubun sistematik olarak doğal grubu yoktur. Sadece bol ve iri meyve oluşturan tüm doğal türler (hibrit ve kimera olmayan) bu grubun üyesi olabilir. 	R. alba, R. canina, R. dumalis, R. heckeliana, R. odorata
Erozyon Önleyici ve Çevre Düzenlemesinde Öncelikli Güller	<ul style="list-style-type: none"> Kuvvetli yeraltı organlarına sahip, kuraklığa dayanıklı ve elverişsiz ortamlara toleranslı, hızlı büyüyen güller. İlgili taksonomik grup Caninae grubudur. Hibrit güllerden de hızlı büyüyenler ve hızlı köklenen kuraklığa dayanıklı güller bu grubun üyesidir. 	R. canina R. tomentosa, R. stylosa, R. corymbifera, R. micrantha, R. foetida, R. alba, R. hemisphaerica, R. multiflora, R. arvensis, R. phoenicia vs.
Peyzaj Amaçlı Güller	<ul style="list-style-type: none"> Bitkiler gösterişli, kokulu veya kokusuz, yaprak dökmeyenler, yaprakları iri olanlar, çok çiçek açanlar ve çiçekleri uzun süre dökülmeyenler bu grubun asli üyesidir. İlgili taksonomik grup Indicae ve Gallicae gruplarıdır. Bahçe güllerinden hibritleştirme yoluyla elde edilmişlerdir 	R. centifolia, R. odorata, R. noisettiana, R. chinensis, R. borboniana vb.
İndikatör (Gösterge) Güller	<ul style="list-style-type: none"> Özel bir böceğe, bite, larvaya, mantara vb. konaklık yapabilir. Aynı zamanda fizyolojik gelişimi ile de mevsimlere, nem oranına, hastalıkların yaklaştığına, çeşitli canlıların varlığına vs. işaret eder. Her taksonomik gruptan üyesi olabilir. Türden ziyade çeşit ve formları indikatör olabilir. R. damascena filizleri yaprak bitleri tarafından adeta kaplanıncasına işgal edilir. Peşinden yaprak bitleri ile beslenen uğur böcekleri gül bahçelerinde görülmeye başlar ve birden çoğalır. Aphidler önce kokulu güllere arız olduğu için güllerin hastalanması hastalıkların gelişine bir erken uyarıdır. Uğur böcekleri Aphid'lere, Aphid'ler de kokulu güllere işaret eder. 	Güllerde verimi etkileyen Ekolojik özellikler dikkate alınmalı

Kuşburnu Amaçlı Olarak Kullanılabilecek Rosa Taksonları

Meyvesi kullanılan gül çeşitlerine “kuşburnu” denilmektedir. Halkın kuşburnu olarak bildiği esas gül türü **R.canina**'dır. Ancak **R. canina** dışında **R. alba, R. dumalis, R. heckeliana ve R. odorata** taksonları da iyi meyve tutmaktadır. Bu türlere ait meyve gülcülüğüne uygun çeşitler belirlenmiştir. Bu çeşitler Isparta ekolojik koşullarına adapte edilmeli ve üretimine geçilmelidir.

Güllerde bitki boyu ile meyvalanma arasında ters orantı vardır. Sarmaşıklar genelde yumuşak odunlu ve uzun boylu olur, az meyve tutar, yere yakın gövdeler aynı bitkide daha fazla meyve tutar, yüksek boylular az meyve tutar. Kesilen, budanan güller çok çiçek açar, çok meyve verir. Bu grubun sistematik olarak doğal grubu yoktur. Sadece bol ve iri meyve oluşturan tüm doğal türler (hibrit, mutant ve kimera olmayan) bu grubun üyesi olabilir.

Meyve ve tohumların kimyasal analizlerine göre; kuşburnu çeşitlerinin kimyasal bileşimi, özellikle C vitamini içeriği; iklim şartlarına, rakıma, türe, çeşide ve yöreye bağlı olarak değişebilir. Tarımsal açıdan meyvesi iri, etli, çok oluşan ve toplanması kolay olan çeşitler meyve gülü olabilir. Meyve gülü olabilecek türlerin içinde bölgelere ve habitatlara göre en uygun çeşitler seçilerek Isparta koşullarına adapte edilebilir.

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Gül suyu ve gül yağının ilk defa nerede ve kimler tarafından üretildiği hakkında kesin bir bilgi yoktur. Gül yağı üretiminin ilk kez Persler tarafından Şiraz'da (İran) yapıldığı, gül yağı üretim yönteminin 17. yüzyıl boyunca doğuya doğru Keşmir ve Hindistan'a, batıya doğru ise Şam (Damascus) ve Orta Doğu'ya, Orta Doğu'dan Anadolu, Mısır ve Avrupa'ya götürüldüğü düşünülmektedir [5].

Bugün ise ülkemizde yağ gülü tarımı çoğunluğu Isparta'da olmak üzere Burdur, Afyonkarahisar ve Denizli'de yapılmaktadır.

Gül yetiştiriciliği Isparta ili başta olmak üzere Göller Yöresi'nde gül yetiştiriciliği halkın önemli bir gelir kaynağıdır. Yetiştiriciliğin yanında elde edilen gül ürünleri Isparta ekonomisine önemli katkılarda bulunmaktadır. Gül yetiştiricileri kesme çiçekten ziyade yağ elde etme amaçlı olarak Isparta gülünü (Yağ gülü) üretmektedirler. Halk arasında bilimsel bir adlandırma olmadığı için yağ elde etmek amacıyla yetiştirilen bütün güllere yağ gülü diyerek tek bir çeşit gibi ifade edilmektedir. Fakat Türkiye genelinde yağ gülü potansiyelinin yaklaşık 20 çeşitten oluşabileceği anlaşılmaktadır ve bunlardan en az 5 çeşidi ekonomik ve tarımsal açıdan önemli olabilir [4].

Göller Yöresi'nde de gülcülük gün geçtikçe önemini yitirmektedir. Yeni yağ gülü çeşitleri bulunmalı veya geliştirilmelidir. Gül ve gülcülük tarihinde, ülkemiz yaşamsal öneme sahip olmasına ve bu alanda öncülük yapmasına rağmen ne yazık ki son zamanlarda ilgisizlik, sahipsizlik ve yetersiz destek nedeniyle gündün güne önemini kaybetmektedir.

Pek çok yöremizde yediveren vb. gül çeşitlerinden yağ gülü gibi yağ üretilebilmektedir. Gül bahçelerinde birden fazla gül çeşidi bulunmaktadır. Ancak üretici yağı ve çiçeği az olanları bahçeden uzaklaştırmaktadır. Ülkemizin her yöresinde yağ gülü amacıyla rağbet gören çeşitler bulunabilir. Reçel güllerinde yağ oranı daha fazla, ancak dekar başına rekolte düşüktür. Satışta yalınkat gül ile diğer katmerli yağ gülü arasında parasal açıdan fark ya hiç yok ya da çok azdır. Bu nedenle çiftçi katmerli yağ gülünü tercih etmektedir.

Gözlem ve denemelerimize dayalı olarak Isparta'da gül tarımı üzerine aşağıdaki önerileri sıralayabiliriz:

- **R. damascena**'ya ait en önemli 5 çeşit ve meyve gülü olabilecek 5 çeşit önceliklendirilerek farklı amaçlar, rakım ve tarla/arazi kabiliyetine göre üretilebilir. Gül çiçeği işleme yanında gül meyvesi de sanayiye kazandırılmalıdır. Yurt dışına hammaddenin yanında mamul madde satımı yolları da aranmalı ve geliştirilmelidir.

- Ülkemizden özellikle Isparta-Burdur civarından yabancı ülkelere yasa dışı yollardan bol miktarda gül çelikleri/fideleri gönderilmekte; Isparta'dan teknisyen ve bahçıvan götürerek gücülüğün yurt dışında yayılması sağlanmaktadır. Bu durum yasal yoldan engellenmeli ancak eğitim çalışmaları ile de halk bilinçlendirilmelidir.

- Günümüzde yağ güllerinden çiçek toplama, çiçek sapından kopararak yapılmaktadır. Bu nedenle toplanan materyal pedisel, reseptakulum, sepaller, petaller, stamenler ve dişi organdan ibarettir. En çok ve en kaliteli yağ petallerde bulunduğundan petaller ayrı, diğer kısımlar ayrı olarak işlenebilir. Hatta **R. centifolia**, **R. alba** gibi çiçek üretimi fazla olan çeşitler de üretilecek farklı kalite sınıfları elde edilebilir ve alıcının tercih hakkı çoğaltılabilir.

- Bazı üreticiler gül tarımından zarar ettiği için dekar başına çiçek veriminin düşüklüğünden yakınır. Bu çiftçiler genel olarak yalın kat yağ gülü üretmektedirler. Dekar başına çiçek verimi düşük, toplama süresi kısa ve zahmetlidir. Katmerli yağ gülü ile karışık üretildiği için ayrı satımı da söz konusu değildir.

- Gül tarımcısının zarar sebeplerinden birisi de zarar ettiği gerekçesiyle gül bahçesini bozan bir çiftçinin söktüğü güllerin diğer bir üretici tarafından kullanılmasıdır. Bu güller ekseriyetle hastalıklı ve ilaç kalıntısı taşıdığından gelişmeleri zayıf ve rekoltesi düşük olmaktadır. Gül fidancılığı geliştirilmeli ve yeni gül bahçeleri bu fidanlarla kurulmalıdır.

- Günümüz Türkiye'sinde sadece Göller Yöresi'nde yağ gülcülüğü yapılmaktadır. Hâl bu ki Korkuteli'de(Antalya), Gemerek(Sivas) tarafında, Zile, Turhal(Tokat); Bozöyük'ün(Bilecik) bazı köylerinde yağ gülcülüğü yapıldığı ve zamanla kazancı az görüldüğü için terk edildiği anlaşılmaktadır. Bunun en son şahidi Bursa İnegöl, Turgutalp köyü ve çevresidir. Dursunbey'de(Balıkesir) yine aynı durum söz konusudur. Burdur civarı da gülcülüğü bırakma noktasına gelmiştir. Öte yandan ülkenin pek çok yerinde "Peygamber gülü, Muhammedi gül, Hasgül, Isparta gülü, Yağ gülü" adıyla yaklaşık 15(-20) çeşit yağ gülü yetiştirilmekte olduğu tarafımızdan tespit edilmiştir. Reçel, gülsuyu, güllab, gülbeşeker vs. amacıyla üretilen güllerin ekseriyeti yalınkat yağ gülüdür.

Bu çeşit güle ülkemizin hemen her tarafında rastlamak olasıdır. Göller Yöresi dışındaki yağ gülleri kaybolmaya yüz tutmuştur. Bu amaçla S. Demirel Botanik Bahçesi'nde Türkiye'nin 400 civarında gül çeşidi koruma altına alınmıştır. Bu koleksiyonun yaygınlaştırılması ve ekonomik amaçlı kullanılacak olanlarının geliştirilmesi gerekmektedir.

- Yağ gülünün verimli hibritleşmede ileri seviyede olacağından böyle bir hibrit meyve tutamaz; dolayısıyla aynı çeşit hem kaliteli yağ gülü hem de meyve gülü amaçlı olamaz. Meyve gülü saf doğal ırk olmayı, yağ gülü ise hibrit olmayı gerektirir. Bu iki özellik birbirinin zıddıdır. Çoğu kişi yağ gülünün çiçeği toplandığı için meyve üretmediğini düşünmektedir. Katmerli yağ gülünden sadece çiçek hasadı yapılabilirken yalınkat yağ gülünden çiçek toplanmazsa az miktarda meyve hasadı yapılabilir. Ancak yağ gülünden çok daha verimli meyve üretimi amaçlı çok sayıda gül çeşitlerimiz bulunmaktadır.

- Hammaddenin olarak gülyağı dış satımı yerine mamul madde üretimi ve satımı yolları aranmalıdır. Mamul madde üretimine girildiğinde farklı güllerin farklı amaçlara uygunluğu görülecektir. Bir çeşidin yağından hem gıda, hem kozmetik hem de parfümeri sektöründe üstün başarı beklenemez. Gül çeşitlerimizin farklı ekonomik amaçlarla değerlendirilebilmesi imkânları araştırılmalıdır. Bu durum tabiatıyla farklı güllerin tarımını da gündeme getirecektir.

- Diğer taraftan Göller Yöresi'nde meyve işleme yapan hiçbir fabrika bulunmamaktadır. Meyve suyu, gül marmelatı vs. şeklinde meyve işleme ile de gülcülük geliştirilmelidir. Gümüşhane ve Tokat'taki fabrikalar bu konuda kısmen örnek alınabilir.

- Gül türleri ve çeşitlerini amaca uygun kullanmak ayrı bir kültür, beceri ve sanat işidir. Estetik ve işlevsel kullanımı için bitkilerin bireysel (botanik özellikleri ve ekolojik istekleri) özelliklerini bilmek ve mekansal bütünlük içinde değerlendirmek gerekmektedir.

- Doğadan toplanan güllere halk bölgeden bölgeye değişen farklı isimler vermektedir. Ticari amaçla gül toplama yapanların hemen hepsi yabancı güllere **R. canina** L. ismini vermektedir. Bu hatanın yapılmasında **R. canina**'nın çok geniş yayılışı, polimorfizm ve hibritleşme göstermesinin rolü büyüktür. Bilimsel yayınlarda da benzer hataları görmek mümkündür. Benzer durum bahçe güllerinden **R. x damascena** Mill. için de geçerlidir. Ekonomik amaçlı kullanılan tüm kokulu güllere **R. damascena** ismi verilmektedir. Bu durum güllerin teşhis etmenin zorluğu yanında teşhis işleminin de bazı araştırmacılar tarafından çok ciddiye alınmadığını göstermektedir.

TEŞEKKÜR

Proje çalışmalarımız sırasında pek çok kişi ve kurumdan yardım alınmıştır. TOVAG 105 O 627 no.lu proje ile finansal destek sağlayan TUBİTAK Başkanlığı'na; bitkilerin çoğaltılmasında seralarını bize tahsis eden Isparta Belediyesi, Park ve Bahçeler Müdürlüğü'ne; projenin yürütülmesinde mali denetim sorumluluğunu üstlenen ve ekibimize özellikle arazi görevlendirmelerinde yardımcı olan S. Demirel Üniversitesi Rektörlüğü'ne; Gümüşhane'de gülcülük faaliyetleri hakkında bilgi veren Gümüşhane Valiliği, Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü'ne ve Tarım İl Müdürlüğü'ne; Gemerek(Sivas) İlçe Tarım Müdürlüğü'ne; ahenkli bir çalışma örneği sergileyen proje ekibimize; güllerin toplanmasında ve örnek verilmesinde

katkıları olan isimleri TOVAG 105 O 627 no.lu projenin kesin raporunda yer alan tüm kişi ve kuruluşlara içtenlikle teşekkür ederiz.

KAYNAKLAR

- [1] Nilsson, Ö., 1972. Flora of Turkey and the East Aegean Islands, Vol. 4, Edinburgh Univ. Press, p.106–128.
- [2] Baytop, T., 2001. Türkiye’de Eski Bahçe Gülleri, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Yayın No, 2593, Sistem Ofset Basın Yayın Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi, Ankara, 149 s.
- [3] Özçelik, H., 2010. Türkiye Bahçe Güllerine (Rosa L.) Sistematik Katkılar ve Yeni Kayıtlar, OT Sistematik Botanik Dergisi, 17,1; 9-42.
- [4] Özçelik, H., Gül, A., Özgökçe, F., Ünal, M., Özkan, G., Fakir, H., Orhan, H., Sakçalı, S., Korkmaz, M., 2009. Türkiye Rosa L. (Gül) Taksonlarının Genetik Çeşitliliğinin Tespiti, Ekonomiye Kazandırılma Olanaklarının Araştırılması ve Süleyman Demirel Üniversitesi Bünyesinde Rosarium (Gülistan) Tesisi, TÜBİTAK, TOVAG 105 O 627 No.lu Proje.
- [5] Baydar, H., 2007. Tıbbi, Aromatik ve Keyf Bitkileri Bilimi ve Teknolojisi, S.Demirel Üniversitesi Basımevi, Yayın No:51, Isparta, 288 s.
- [6] Özçelik, H., Tanrıverdi, F., Orhan, H., Özkan, G., 2006. Türkiye’de ve Isparta’da Gül ve Gülcülüğün Tarihi Gelişimi, 3. Ulusal Süs Bitkileri Kong., 8-10 Kasım 2006, İzmir (Edt.: E. Özzambak, E. Zeybekoğlu), 489-497.
- [7] Altıntaş, A., 2010. Gül, Gül Suyu Tarihte, Tedavide ve Gelenekteki Yeri, Maestro Reklamcılık ve Ltd. Şti. Yayınevi, İstanbul, 176 s.
- [8] Özçelik, H., Özavcı, A.G.M., Muca, B., 2011. Isparta Yağ Gülü (Rosa x damascena Mill.) Yağı ve Çiçeklerinin Strese Bağlı Nöroloji ve Psikoloji Hastalarına Etkileri, BİBAD Biyoloji Bilimleri Araştırma Dergisi 4 (2): 99-105.
- [9] Roberts, A.V., Debener, T., Gudin, S., 2003. Encyclopedia of Rose Science, Vol. III, Elsevier Academic Press, Spain.